

ABOUT US:

- Poornam Ecovision Foundation works in solid waste management of cities and rural areas, only with the sustainable style.
- Through every project of Poornam, in one or the other way, we try to mitigate the challenges human kind is facing due to unmanageable waste.
- Poornam works on sanitary waste, E-waste and Plastic waste, Solid waste generated in MIDCs, and Fabric waste.
- We not only manage the waste sustainably, but also encourage people to minimize the waste through our two other projects- Awareness Initiatives and Green Consultancy.

INSIDE THIS ISSUE:

संपादकीय	1
Internship program story	1
जाणिवेतून कृतिशीलता	2, 3, 4
Review of September and October	4-5
लोकसहभागातून जैवविविधता संरक्षण व ग्रामविकास	6-7

संपादकीय

सादर नमस्कार,

'पूर्णम' च्या पाचव्या अंकासोबत आपल्या भेटिला येण्यास अतीव आनंद होत आहे. या महिन्यात 'पूर्णम' ६ व्या वर्षात पदार्पण करत आहे. त्याच अनुषंगाने मागील कामाचा आढावा घेऊन, नवीन वर्षाचे नियोजन करणे चालू आहे. आगामी वर्षात आपल्या सर्वांच्या सहकार्याने 'पूर्णम' च्या कार्यात काही नवीन उपक्रम चालू व्हावेत ही इच्छा आहे.

आपले निवासस्थान 'कचरा मुक्त' (Zero garbage home) व्हावे ही संकल्पना प्रत्यक्षात आणण्याकरिता या वर्षात विशेष प्रयत्न नियोजित आहेत. आपल्या घरातील / आवारातील ओला-सुका कचरा, ई कचरा, सॅनिटरी नॅपकीनचा कचरा, जुने कपडे, बागकामाचा कचरा योग्य प्रकारे विल्हेवाट लावला गेला तर 'शुन्य कचरा' प्रकल्प प्रत्यक्ष अस्तित्वात आणता येईल. आपल्या सभोवताली अश्या अनेक व्यक्ती आहेत, ज्या काटेकोरपणे

आपला कचरा बाहेर जाऊ नये, त्याची योग्य विल्हेवाट लावावी असा प्रयत्न करतात. स्वतंत्र घराबरोबरच सहकारी गृहनिर्माण संस्था या उपक्रमात यशस्वीरीत्या सहभागी होऊ शकतात. याचेच एक यशस्वी उदाहरण म्हणून नव्हे- धायरी परिसरातील 'व्यंकटेश शर्विल' ही गृहनिर्माण संस्था समाविष्ट करता येईल. त्यांचे 'पर्यावरण पूरक सोसायटी' साठी प्रयत्न व त्याला लाभलेला प्रतिसाद 'पूर्णम' च्या स्वयंसेवक व या संस्थेतील रहिवासी सौ. राखी कुलकर्णी यांनी अत्यंत रंजक भाषेत आपल्यासमोर या अंकात मांडला आहे. अनेक संस्थाना यातून प्रेरणा व दिशा मिळावी याकरिता पुढील कालावधीत 'पूर्णम' प्रयत्नशील असेल. आपलाही असा अनुभव, सूचना कळविल्यास पुढील दिशा ठरविण्यास उपयुक्त ठरेल.

डॉ. राहुल मुंगीकर यांचा 'लोकसहभागातून जैवविविधता संरक्षण व ग्रामविकास' या विषयावरील लेखमालेतील अंतिम लेख या

अंकात देत आहोत. आपल्या प्रतिक्रिया जरूर कळवाव्यात.

ऑक्टोबर महिन्यात सिंहगड रोड व पेट भागात ई-कचरा संकलन मोहीम घेण्यात आली, त्यामध्ये ७० च्या वर स्वयंसेवकांनी ५१ केंद्र चालवली, यामधून सुमारे ३.५ टन ई कचरा/ प्लास्टिक गोळा करण्यात आले. नोव्हेंबर - डिसेंबर महिन्यात अश्याच मोहिमेचे नियोजन हडपसर व सातारा रोड भागात करण्याचे नियोजन आहे. आपणा सर्वांचा सहभाग अपेक्षित आहेच.

दि. २३ डिसेंबर रोजी 'पूर्णम'च्या वर्धापनदिनाच्या निमित्ताने आयोजित केलेल्या पर्यावरण दक्षता मंच, ठाणे यांचे श्री. विद्याधर वालावलकर यांच्या व्याख्यानाने आपण सहभागी होऊन 'पूर्णम'वरील लोभ वृद्धिंगत करावा.

शुभेच्छासह.... धन्यवाद

Internship program associated with Symbiosis

Since last 3 years we have been associated with Symbiosis college for engagement of students through internship program. This mutual association is always helpful for students as well as us. Young generation is very enthusiastic and innovative in their ideas. Their energy needs to be channelized in fruitful way. Our internship provide intern students a platform to put forth their new ideas for benefit of society and environment.

Every year their participation is above 50

in number. Around 80 to 100 students participated last two years. This year participation was 76. Internship program was run in August and September. In October recognition ceremony was held on 19th by us in association with Symbiosis college.

During internship program, intern students worked in all 5 projects run by Poornam. They carried out activity in group of 5 or 6. Their contribution

to every project is remarkable. We awarded them with Best performer and best video trophy. All students got certificate of participation on behalf of both Poornam and Symbiosis college. All students worked sincerely and energetically and were happy to be associated with us. Most of them said that being worked with us they learnt many things and are now more aware about environment.

जाणिवेतून कृतिशीलता

“गणपती, दसरा, दिवाळी उत्साहात साजरी व्हायला सुरुवात लागलीच झाली होती. आवडीनिवडीनुसार छोटे छोटे गटही झालेच. पण ते काही म्हणावे तसे 'वेगळे' नाहीत. यातून काही वेगवेगळे पर्यावरण विषयी उपक्रम सुरू झाले, आजही ते उपक्रम राबवले जात आहेत.”

“सद्यस्थितीत प्लास्टिक कचरा रस्त्यावर किंवा कोरड्या कचऱ्यात टाकणे म्हणजे घोडचूक आहे नव्हे तर कोणत्यातरी सजीवाचा बळी घेणे आहे हे आता आम्हां रहिवाशांना कळले आहे आणि मनोमन पटले आहे.”

2012, आमच्यासारख्याच अनेक कुटुंबांचे स्वप्नपूर्तीचे वर्ष. अनेक कुटुंबीयांनी आपले घरकुल व्यंकटेश शर्विल येथे सजविले. हळूहळू सगळेच नवीन घरकुलात रुळत होते, शेजारीपाजारी ओळखी होत होत्या. यातून आमच्या सोसायटीतल्या नवीन कुटुंबीयांचे एकसंध अखंड, मोठे कुटुंब कधी झाले ते कळलेच नाही. डोहाळे जेवण, बारसे, वाढदिवस, लग्नाचे वाढदिवस साजरे करत फ्लॅट संस्कृतीची 'दरवाजे बंद' ही विशेष संस्कृती कधी अस्तित्वात आलीच नव्हती. गणपती, दसरा, दिवाळी उत्साहात साजरी व्हायला सुरुवात लागलीच झाली होती. आवडीनिवडीनुसार छोटे छोटे गटही झालेच पण ते काही म्हणावे तसे 'वेगळे' नाहीत. यातून काही वेगवेगळे पर्यावरण विषयी उपक्रम सुरू झाले, आजही ते उपक्रम राबवले जात आहेत. नवीन सोसायटी असल्याने महानगरपालिकेच्या नियमांप्रमाणे ओला व सुका कचरा व्यवस्थापन तर सुरुवातीपासूनच होत आहे. त्यातून कंपोस्ट खत निर्मिती केली जाते. सोसायटी मधील झाडे आज या ओल्या कचऱ्यातून केलेल्या खतावर अगदी सुंदर हिरवीगार, मनमोहक फुलांनी बहरलेली, दरवळ पसरवत ताज्यातवान्या वातावरणाची निर्मिती करत आहेत. दमून भागून घरी परतल्यावर या झाडांवरील फुलांचा सुगंध, खेळत असणारी लहान लहान मुले, कट्ट्यावर गप्पा मारणारे मित्रमैत्रिणींचे गट, जेष्ठ नागरिक यांना पाहून आपल्या कुटुंबात परतल्याचा दिलासा आणि दुसऱ्या दिवशीच्या कामाचा उत्साह मिळतो.

याशिवाय सध्या सगळ्या स्तरावर दिसणारा पर्यावरण विषयक प्रश्न म्हणजे प्लास्टिक कचरा.! आपल्याला माहीतच आहे की प्लास्टिक कचऱ्याच्या विघटनास १० ते १००० वर्षे इतका वेळ लागतो. या सगळ्यावर केशवसीता ट्रस्टने अनेक प्रयत्नातून रूद्र फाँडेशन ही संस्था आकारास आणली. ही संस्था विविध सोसायटी मध्ये जमा होणारा प्लास्टिक कचरा एकत्र करते आणि त्यातून पुढे जेजुरी येथे असलेल्या कारखान्यात इंधन निर्मिती करते. याची सुरुवात करण्यासाठी, हा विषय लोकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी आम्ही संस्थेच्या founder सौ. मेधाताई ताडपत्रीकर यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते. या व्याख्यानाला भरभरून प्रतिसाद मिळाला. लोकांना प्लास्टिक कचरा वेगळा करण्याचे महत्त्व पटायला लागले. काहीजण नियमित प्लास्टिक कचरा वेगळा करून या संस्थेस द्यायला लागले. संस्था महिन्यातून एकदा हा कचरा गोळा करायला गाडीची व्यवस्था करित होती. हे सगळे करत असतानाच एखादे वर्ष लोटले. अनेकजण नवीनच राहायला आले होते. सोसायटी मध्ये होणारे प्लास्टिक संकलन हे अनेकांना माहिती झाले नव्हते. बहुतांश रहिवासी हे नोकरदार असल्याने हा विषय सगळ्यांना माहीत होईपर्यंत वर्ष लोटले होते. व्यक्ती तितक्या प्रकृती म्हणतात तसे नवीन लोकांना आपले म्हणणे पटवून देणे, त्यांना या उपक्रमात सामील करून घेणे हे खरे आव्हानात्मक होते.

यातच एका सामाजिक संस्थेमधून मला पूर्णम इकोव्हिजन फौंडेशन या संस्थेचे CEO डॉ. राजेश मणरीकर यांच्या कामाची माहिती झाली. आता विचारांची दिशा थोडी बदलली. पूर्णम तर्फे घेण्यात येणाऱ्या इ-कचरा, जुने कपडे घेऊन त्यापासून पुनर्निर्मिती कशी होऊ शकते याची माहिती मिळाली होती. आता असे संकलन आपण आपल्या सोसायटी मध्ये करू शकतो असा ध्यास मनाने घेतला होता. तसे डॉ. मणरीकरांशी बोलल्यानंतर सोसायटी स्तरावर हा उपक्रम राबविता येतो अशी माहिती मिळाली.

इकडे सोसायटी मधून प्लास्टिक संकलन वाढावे यासाठी आम्ही काही मैत्रिणी प्रयत्नशील होतो. मग चर्चेतून असे निश्चित झाले की प्लास्टिक संकलन हे दर महिन्याला करावे तर दर सहा महिन्यांनी इ-कचरा आणि जुने कपडे संकलन केले जावे. हा उपक्रम नव्याने सुरू करताना सोसायटी अध्यक्षांची आणि इतर सहकाऱ्यांची रीतसर परवानगी घेणे आवश्यक होते. त्यांनीही हे सगळे ऐकून लगेचच हा उपक्रम राबविण्यास तात्काळ परवानगी दिली. तारीख, वेळ ही पूर्णमच्या कार्यकर्त्यांशी बोलून ठरवली गेली.

आता गरज होती ती लोक सहभागाची. हा विषय सगळ्या रहिवाशांना माहीत होणे आवश्यक होते. मग एकविकाराने एकत्र आलेल्या आम्हां मैत्रिणींनी गट करून घराघरात जाऊन प्लास्टिक संकलन आणि पूर्णमतर्फे घेतल्या जाणाऱ्या उपक्रमाची माहिती सगळ्यांना दिली. याशिवाय जे घरी भेटले नाहीत अशांसाठी सोशल मिडियाचाही वापर या कामासाठी करत, ही माहिती सोसायटीच्या रहिवाशांना दिली. प्लास्टिक संकलन तर दर महिन्याला होतच होते, एकंदर वाढलेल्या संख्येमुळे संकलन महिन्यातून दोनदा व्हायला लागले. या संकलनात प्लास्टिक देण्यासाठी अनेक जण सहभागी होतात.

सद्यस्थितीत प्लास्टिक कचरा रस्त्यावर किंवा कोरड्या कचऱ्यात टाकणे म्हणजे घोडचूक आहे नव्हे तर कोणत्यातरी सजीवाचा बळी घेणे आहे हे आता आम्हां रहिवाशांना कळले आहे आणि मनोमन पटले आहे.

पूर्णमकडून घेतल्या जाणाऱ्या ई-कचऱ्यामध्ये काय काय वस्तू द्यायच्या आणि काय नाही द्यायच्या याची सविस्तर माहिती आम्ही समक्ष भेटीत रहिवाशांना दिली होतीच. ठरल्या दिवसाप्रमाणे पूर्णमतर्फे हे संकलन केले गेले, त्यास भरभरून प्रतिसाद मिळाला. आम्हां मैत्रिणींनी दिलेल्या मूल्यवान वेळाची ती पावतीच होती. जुन्या कपड्यांच्या संकलनातून आकर्षक पर्स, बॅग, पाकिटे तयार करण्यात येतात. यातून अनेक महिलांसाठी रोजगार निर्मिती होते. टाकाऊतून टिकाऊ ही संकल्पना अनुभवता येते.

आता हे उपक्रम करत असताना महत्वाचे म्हणजे लहान मुलेही यात सहभागी असतात. कोणताही प्लास्टिक कचरा घरात कसा विलग करायचा आणि नियोजित दिवशी तो सोसायटीतील ठरलेल्या जागी नेऊन ठेवायचा हे काम मुले स्वतः जबाबदारीने करतात. जुने झालेले कपडे आपण या संस्थेला देतो हे त्यांना माहीत झाले आहे. नकळतपणे आमच्या इथला हा उपक्रम उद्याच्या भारतीय नागरिकांकडे पोहोचतो आहे, त्यांच्याकडून इतर बाळगोपालांकडे म्हणजेच त्यांच्या सवंगड्यांकडे ही सकारात्मक ऊर्जा प्रसारित होते आहे, यात एक वेगळे समाधान आहे. फक्त कचरा व्यवस्थापन केले तर झाले असे होत नाही; Reduce, reuse, recycle ही त्रिसूत्री सुद्धा सांभाळावी लागते.

आपण हल्ली बघतोच की कोणताही सण असला तरी त्यासाठी लागणारे सजावटीचे सामान हे बरेचदा देशी बनावटीचे नसून परदेशी असते, ते अधिक आकर्षक असल्यामुळे अर्थातच दिसल्याक्षणी पटकन खरेदी केले जाते. आणि ते टिकाऊ नसेल तर ते लगेचच टाकून दिले जाते. त्यात प्लास्टिक चा वापर केला गेला असेल तर निश्चितच आपल्या इथल्या कचऱ्यात कळत-नकळत भर पडते. नवीन पिढीमध्ये हे परदेशी वस्तूंचे आकर्षण कमी व्हावे यासाठी यंदा आम्ही दिवाळीचे प्रमुख आकर्षण असणाऱ्या

आकाशकंदील तयार करण्याची कार्यशाळा आयोजित केली होती. हे आकाशकंदील कागदापासून तयार करण्यात येणार असल्यामुळे ते पर्यावरण पूरक होते. पूर्णमतर्फे घेण्यात आलेल्या या कार्यशाळेसाठी सुद्धा भरभरून प्रतिसाद मिळाला. तो अनुभव जर शब्दबद्ध करायचा म्हणलं तर असे म्हणता येईल की त्याठिकाणी कार्यशाळेसाठी जमलेल्या सगळ्यांचे वय सारखेच होते. सगळेच शाळेतील हस्तकलेच्या तासाची आठवण होऊन आकाशकंदील तयार करण्यात मग्न झाले होते. कोणी मुलांबरोबर होते तर कोणी नातवंडांबरोबर, पण होते मात्र सगळेच विद्यार्थी.! सगळ्यांना एकत्र आणायची ही एक सुसंधी आम्हाला मिळाली होती, अर्थातच कोणतीही कला शिकताना वयाची अट नसतेच हेच त्यामागचे गमक होते.

आमच्या सोसायटीतून बाहेर जाणारा कचरा कमीत कमी असावा आणि प्रशासनावर त्याचा भार येऊ नये यासाठी आम्ही सगळेच शर्विलवासी प्रयत्नशील आहोत आणि यापुढेही असू.

**सौ. राखी कुलकर्णी
व्यंकटेश शर्विल,**

Review of September and October

E-waste and Plastic Waste

धायरी, पुणे

Under this project, we collect electronic and electrical waste and plastic waste and handover it to MPCB

authorized recyclers. The waste which can be reused is refurbished and donated to needy organizations. Poornam conducts E-waste and plastic waste collection drives every Saturday-Sunday and weekly runs total 25 permanent waste

collection centers around the Pune city and Pimpri-Chinchwad Municipal Corporation, with support of Cummins India Foundation. In month of September, Poornam team conducted total 10 society collection

drives across 6 zones of Pune city where around 142 donors donated E-waste and plastic waste. In addition we successfully carried out one commercial drive and one special drive. Total E-waste and plastic waste collection at

drives and centers for the month is 3 tons and 530 kg respectively. In month of October, there was planned collection Mega-drive in Peth Area and Sinhagad Road Area. Poornam team along with volunteers made efforts to aware people for donation of E-waste and plastic waste for about two weeks. Collection drive was arranged on 13th October and it resulted into collec-

Awareness initiatives

Along with activities for city 's waste management Poornam spread awareness regarding waste management and environment.. Making citizens aware is important for accelerating public participation in managing waste. Poornam conducts awareness activities at various levels like school, college, society and slum level. Sessions regarding E-waste awareness were carried out in 12 schools. We also conducted lectures on plastic waste and environment in 5 schools. We reached around 2170 students through these awareness ses-

sions. For the occasion of Dipawali festival we carried out about 5 Eco-friendly Akashkandil making workshops in schools and societies. Around 100 participants learnt Eco-friendly Akashkandil through these workshops. Participants included children as well as adults. We spread message of using eco-friendly decoration material in homes.

पूर्ण मि दं

Fabric Up-cycling

Indian culture has always been developed in the favor of sustainability of environment, inclusive of 3Rs- Reduce, Reuse, and Recycle. Fabric Up-cycling is also one of the Poornam's projects which takes this concept to the wider level. Similar to the E-waste and plastic waste, fabric waste- clothes which are not in use are collected at Poornam. Reusable clothes are donated while remaining are upcycled into fashionable products- Purses, File Folder, Travel bags, Door-mats, Yoga mats, Diaries, *Sattarajis*, and several other products as per demand. Some part of this upcycling process is carried out at Poornam's manufacturing unit, while rest is done by several Self Help Groups. In this way, Poornam not only reduces the fabric waste, but also produces alternatives for plastic prod-

ucts and generates livelihoods for SHGs. To promote ecofriendly lifestyle and provide market platform for these Self Help Groups, Poornam arranges stalls in different exhibitions, corporate companies, societies.

In last 2 months, due to festive season there were many exhibitions and stalls were arranged at about 14 places in Pune which included Kundan Garden at Baner, Cummins India Ltd IOC Campus at Balewadi, Shailesh Hall at Karvenagar, KPIT at Hinjewadi etc.

Sanitary Napkins Manufacturing and Disposal Project

Sanitary waste is one of the prominent parts of municipal solid waste which adversely affects the management of MSW. Urban solid waste has issues due to unmanaged, open and unhealthy dumping of sanitary napkins whereas rural solid waste includes unhygienic clothes used as an alternative for sanitary napkin.

Hence, Poornam looks after the sanitary napkin waste generated in the ward no. 34 (Hingane-Wadgaon Bk) of Pune city as a part of waste management. We have

installed sanitary napkin disposal machine in collaboration with ARAI, PMC and Sevavardhini. Capacity of disposal unit is 800-1000 napkins per day. As a part of disposal project, total 14,010 used sanitary napkins were collected from 140 collection points in the area, and disposed off.

For the rural sector, Poornam, in association with Cummins India Foundation, has established a sanitary napkin manufacturing plant. At present, the plant gives livelihood to 10 women and is taking efforts to spread a word about clean and

healthy menstrual hygiene habits. The total sanitary napkins production in September and October is 10,663. In rural area, usage percentage of sanitary napkins is less. We promote usage of napkins by conducting awareness programs in schools, colleges and Self Help Groups. In last 2 months 3 programs were conducted in schools namely M. P. High school at Saswad, Hingangaon Madhyamik Vidyalaya at Hingangaon and Shri. Jyotirling English Medium School at Chavanwadi.

Green consultancy

Under this project we provide consultation regarding rainwater harvesting, wet waste and dry waste management at society, commercial and rural/town level. In Pune city, we run 4 composting plants and 1 rainwater harvesting plants in societies. In collaboration with Waluj MIDC and Mahindra waste to energy solutions Ltd, we have established Municipal Solid Waste collection and transportation system in residential and commercial area at Waluj MIDC. In September and October, Poornam team collected 12.5 tons wet waste and 12 tons dry waste from residential

and industrial area. In addition garden waste gets collected separately and it was about 592 kg. Mahindra has set up biogas plant in MIDC area where all wet waste collected gets diverted and from the dry waste recyclables like paper and plastic are channelized to recycling. Total 15 ton dry waste went to recycling.

लोकसहभागातून जैवविविधता संरक्षण व ग्रामविकास

जैविक विविधता
कायद्यामुळे स्थानिक व
पारंपारिक जैविक
संसाधनांवर आधारित
असलेल्या पारंपारिक
ज्ञानास तसेच हे ज्ञान
असलेल्या व्यक्तींना
देखील संरक्षण देणे शक्य
झाले आहे.

केंद्रीय जैविक विविधता कायदा हा सर्व अस्तित्वात असलेल्या कायद्यांबरोबर लागू असल्याने याचे क्षेत्र हे केवळ जंगल असलेल्या जमिनीपर्यंत मर्यादित नाही तर ते खाजगी, औद्योगिक, निवासी व सरकारी क्षेत्रांनाही लागू होते. यामुळेच लोकसहभागातून संरक्षण व संवर्धन करण्याच्या दृष्टीने हा कायदा म्हणजे गावकऱ्यांसाठी अक्षरशः वरदानच आहे असे म्हणावे लागेल. गावपातळीवर तयार होणाऱ्या जैवविविधता नोंदवहीचे महत्त्व अगदी आंतरराष्ट्रीय न्यायालयात देखील असणार आहे. याचबरोबर आंतरराष्ट्रीय स्तरावर पेटंट संदर्भातील नियमांमध्येही महत्त्वाचे बदल झाले आहेत. या झालेल्या बदलानुसार आता प्रत्येक जैविक संसाधनाच्या बाबतीतले पेटंट मिळवायचे असेल तर सदर जैविक संसाधने कोणत्या भागातून अथवा कोणत्या गावातून गोळा केली हे स्पष्ट करणे गरजेचे आहे. सदर पेटंट बहाल करण्यापूर्वी त्या त्या भागातील जैवविविधता मंडळाच्या मध्यस्थीने स्थानिक जैवविविधता समितीशी चर्चा करता येते व नंतरच पेटंट द्यायचे की नाही याचा विचार होतो. जर पेटंट द्यायचे ठरले तर त्या पेटंटच्या आधारे जे काही उत्पादन घेतले जाणार आहे त्याच्या संपूर्ण व्यवहाराच्या फायद्यातील ३ ते ५ टक्के रक्कम गावच्या समितीस द्यावी लागते. यातून गावांस जैवविविधता संरक्षण व संवर्धन केल्यास उत्पन्नही मिळविता येऊ शकते हे सिद्ध होते. पण जर पेटंटमधील माहिती स्थानिक पारंपारिक ज्ञानाच्या आधारावर असेल तर मात्र यांत असलेल्या सर्व लोकांची संमती घेणे आवश्यक

असते. अन्यथा पेटंट मिळू शकत नाही. लोक जैवविविधता नोंदवहीमधून अशा सर्व प्रकारची माहिती उपलब्ध होणार असल्याने गावांच्या दृष्टीने याचे महत्त्व अनन्यसाधारण असे होणार आहे. याशिवाय कोणत्याही गावांतील जैविक साधनसंपत्तीचा व्यावसायिक कारणाकरिता वापर करावयाचा असेल तर सदर व्यक्ती/संस्था/ कंपनीने जैवविविधता समित्यांची व राज्य जैवविविधता मंडळाची परवानगी घेणे आवश्यक आहे. या प्रकारच्या व्यावसायिक वापराकरिता स्थानिक जैवविविधता समितीस फी आकारण्याचा अधिकार या कायद्याद्वारे देण्यात आलेला आहे. परंतु हे सर्व घडण्यासाठी प्रत्येक गावाने लोकसहभागातून गावची जैवविविधता व्यवस्थापन समितीची स्थापना करणे अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच समितीची स्थापना झाल्यानंतर आपल्या गावची संपूर्ण जैवविविधता नोंदवही तयार करणे गरजेचे आहे. या एकंदरीत माहितीवरून आपल्या सहजपणे लक्षात येऊ शकते की लोकसहभागातून जैविक विविधता संरक्षण व संवर्धन अगदी कायदेशीर मार्गाने करता येते व यातून शाश्वत विकासाच्या दृष्टीने पावले टाकता येऊ शकतील.

या संदर्भात आपण धुळे जिल्ह्यातील साक्री तालुक्यातील बारीपाडा गावचे उदाहरण घेऊ. १९९२ पर्यंत या गावांत पिण्यासाठी पाणी आणण्याकरिता सुमारे २-५ किलोमीटरची पायपीट करावी लागायची व आज मात्र त्या ठिकाणी स्ट्रॉबेरीची शेती करण्याचा प्रयत्न होत आहे.

यासारखे आणखी एक उदाहरण धुळे जिल्ह्यातील लामकानी या गावाचे आहे. सुमारे १०-११ वर्षांपूर्वी येथील परिस्थितीही बारीपाड्यासारखीच होती. गावकऱ्यांनी त्यांच्या गावाभोवतालच्या २५६ एकर गवताळ प्रदेशाचे व्यवस्थापन केले व या गावचा संपूर्ण कायापालट झाला आहे. या दोन्ही उदाहरणांमधून लोकसहभागातून जैवविविधता संरक्षण व संवर्धन केल्यास गावाला किती प्रमाणात फायदा होतो हे स्पष्ट दिसून येते. खरेतर महाराष्ट्रात या प्रकारची अन्य काही उदाहरणे सांगता येऊ शकतील.

परंतु केवळ जैवविविधता समिती स्थापन झाली म्हणजे प्रश्न सुटतील असे नाही. मात्र ही समिती हे ग्रामविकासाच्या दृष्टीने महत्वाचे साधन आहे. लोकजैवविविधता नोंदवही तयार करणे हे यातील प्रथम काम आहे. यासाठी लोकांमध्ये जनजागृती करणे, प्रत्येक बाबीकरिता शासनावर अवलंबून राहण्याचे प्रमाण कमी करणे व गावच्या दीर्घकाळ विकासाकरिता सर्वांना एकत्र करणे ह्या महत्त्वपूर्ण बाबी आहेत. आजच्या कार्बनच्या युगात जैवविविधता संरक्षण व संवर्धन हा कळीचा मुद्दा बनत चालला आहे. आज याकडे आपण लक्ष दिले नाही तर

आपल्या आगामी पिढीला याचे परिणाम निश्चितच भोगावे लागणार आहेत. लोकसहभागातून काम करताना प्रत्येक जण कर्तव्याच्या भावनेपोटी काम करीत असल्याने शासकीय पद्धतीने होणाऱ्या कामांपेक्षा याचा परिणाम दीर्घकाळ राहतो. आपल्याकडे पुर्वापारपासून चालत आलेली म्हण आहे की गाव करील ते राव काय करील. अर्थात लोकसहभागातून जैविक विविधता संरक्षण व संवर्धन करणे म्हणजेच गावच्या समृद्धीकरिता व शाश्वत विकासाच्या दिशेने मार्गक्रमणा करावयाचे पहिले पाऊल आहे.

डॉ. राहुल मुंगीकर,

सहाय्यक संचालक (पॉलिसी सेल),

बॉम्बे नॅचरल हिस्टरी सोसायटी, मुंबई.

9822611128

r.mungikar@bnhs.org

Our Associates

Poornam Ecovision Foundation

Survey no. 5, 'Matoshree' bungalow, Chinmay colony,
Janseva Medical Lane, Cummins College Road, Karvenagar,
Pune-52.

E-mail: contact@poornamecovision.org

Contact: 020-25475737

Upcoming Events

November 23, 2019— Foundation day
celebration

पूर्ण मि दं